

УДК

ІНВЕСТИЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

Володимир Худо

Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська 1, м. Львів 79000, Україна, (032) 239-46-56

Висвітлено поняття «інвестиції», окреслено шляхи розвитку туристичної індустрії, описано території пріоритетного розвитку туризму в Україні, проаналізовано сучасний стан інвестиційного процесу у туризмі, стимулювання інвестиційної та туристичної діяльності в Україні та досвід інших країн щодо податкового стимулювання.

Ключові слова: інвестиції, туризм, туристична діяльність, податки.

Україна має багаті туристично-рекреаційні ресурси, які за належного використання можуть сприяти швидкому та високоефективному розвитку туристичної індустрії. Попри деякі зрушення, розвиток туризму гальмується багатьма причинами, серед яких найсуттєвішими є відсутність туристичної інфраструктури, повільні темпи зростання обсягів інвестицій у розвиток матеріально-технічної бази туризму.

В Україні затверджена Державна програма розвитку туризму на 2002 – 2010 рр.,⁴² мета якої – створення конкурентоспроможного на міжнародному ринку національного туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби населення країни, забезпечення на цій основі комплексного розвитку регіонів за умови збереження екологічної рівноваги та культурної спадщини. Ця програма є одним із інструментів державної регіональної політики у сфері туризму а один із її пріоритетних напрямів — заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток індустрії туризму, забезпечення становлення туризму як високорентабельної галузі економіки.

Інвестування є однією з опор, на яких будується фундамент ринкової економіки, оскільки. Законом України «Про інвестиційну діяльність» визначено, що інвестиції – це сукупність усіх видів майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект.

Іноземні інвестиції – це кошти, які іноземні інвестори вкладають в об'єкти інвестиційної діяльності, відповідно до законодавства України, з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту.

Інвестиційні пріоритети тієї чи іншої галузі визначаються здатністю підприємств забезпечити високу і швидку рентабельність інвестицій. З цієї точки зору Україна, зі значним рекреаційним потенціалом, сприятливими природними та кліматичними умовами, необхідною для обслуговування рекреаційної галузі інфраструктурою є дуже перспективним регіоном. До того ж, як свідчить світова практика, саме галузь туризму є однією з найбільш ефективних для інвестування.

Туристична індустрія може розвиватися двома шляхами:

1. За «принципом равлика». Він передбачає здійснення крапкових проєктів, проведення одноденних екскурсій, найдешевших турів, а потім розширення кола послуг, географії прийому та країн прибуття. Отримані прибутки потрібно вкладати у реконструкцію наявної і створення нової матеріально-технічної бази туризму. Але відбудова при цьому може розтягнутися на декілька десятиліть.

2. За «принципом вибуху». Він передбачає залучення потужних інвестицій, які би спрямовувалися не лише на створення матеріально-технічної бази, а й на ефективну рекламну кампанію.

Територіальне поєднання природних та історико-культурних рекреаційних ресурсів України дає змогу у перспективі сформувати регіональні туристично-рекреаційні системи з високорозвиненою інфраструктурою, рекреаційно-оздоровчими та туристичними комплексами загальноєвропейського значення, кожна з яких може базуватися на місцевих рекреаційних ресурсах.

Україна має сприятливе географічне і геополітичне розташування, унікальні природні та кліматичні ресурси, історико-культурну спадщину, а отже, великий потенціал для залучення інвестицій з метою розвитку туризму. Наприклад, завдяки своєму курортно-рекреаційному потенціалу півострів Крим приваблює та залучає до співпраці й участі в різних інвестиційних проєктах представників багатьох країн світу. З метою залучення інвестицій в економіку Автономної Республіки Крим з грудня 2000 р. діє Закон України №2189-III "Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку та спеціальну економічну зону "Порт Крим" в Автономній Республіці Крим". Цей Закон визначає порядок запровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку та порядок створення, функціонування і ліквідації спеціальної економічної зони "Порт Крим" в Автономній Республіці Крим. Закон створив нові економічні умови, що роблять інвестиційний клімат у Криму найбільш привабливим за всю історію існування автономії.

Метою запровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності та створення спеціальної економічної зони "Порт Крим" в Автономній Республіці Крим є залучення інвестицій у сфери виробництва, охорони здоров'я, відпочинку та туризму, сільське господарство для збереження існуючих і створення нових робочих місць, упровадження новітніх технологій, розвиток зовнішньоекономічних зв'язків, збільшення обсягів високоякісних товарів та послуг, створення сучасної виробничої, транспортної та ринкової інфраструктури, збереження та ефективне використання природних ресурсів.

Спеціальний режим інвестиційної діяльності запроваджується на територіях пріоритетного розвитку строком на 30 років у визначених пріоритетних видах економічної діяльності, перелік яких визначається для кожної території пріоритетного розвитку Радою міністрів Автономної Республіки Крим за погодженням з Кабінетом Міністрів України.

До територій пріоритетного розвитку належать "Велика Ялта", "Алушта", "Судак", "Феодосія", "Сиваш" (в адміністративно-територіальних межах міст Красноперекоська, Армянська та Красноперекоського району), "Керч", "Східний Крим" (в адміністративно-територіальних межах Ленінського району).

Спеціальна економічна зона "Порт Крим" (далі – СЕЗ "Порт Крим") створена на строк 30 років на території м. Керч Автономної Республіки Крим загальною площею 27 га.

У 2007 р. в розбудову Криму було залучено 500 млн євро прямих іноземних інвестицій. Завдяки цьому оновлюються курортні міста і селища, активно реконструюються кримські оздоровниці, готелі, динамічно розвивається індустрія

відпочинку. Щорічна потреба в коштах для розвитку туристичної інфраструктури морського берега Криму становить близько 1,5 млрд євро. Водночас деякі інвестиційні проекти потребують суттєвіших капіталовкладень. Так, для будівництва міжнародного бальнеологічного курорту “Сврорегіон “Арабат”, що бере участь у міжнародній програмі “Блакитний прапор Європи”, необхідно близько 2 млрд євро. Інвестиційні проекти в сфері розвитку курортно-рекреаційного комплексу АРК реалізуються на трьох територіях пріоритетного розвитку — “Велика Ялта”, “Судак”, “Алушта”. Запровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності пріоритетного розвитку передбачає створення сприятливих умов для активізації діяльності інвесторів у курортно-туристичній сфері, а саме надання податкових, митних та інших пільг.

Привабливою для інвестування є і Західна Україна, зокрема Львівська, Івано-Франківська, Волинська, Закарпатська області, що межують з Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією. Західна Україна відрізняється від інших регіонів країни вигідним транспортно-географічним положенням. Через територію регіону пролягають дванадцять залізничних шляхів, які з’єднують Україну з п’ятьма сусідніми державами.

Регіон Західної України має велику кількість різноманітних природних і культурних туристичних ресурсів, що дає можливість розвиватись альпінізму, гірськолижному, водному видам туризму.

Збільшення потоку іноземних туристів сприяє розвитку туристично-рекреаційних комплексів України і, насамперед, розвитку готельного господарства. У 2007 р. на будівництво та переобладнання готелів за рахунок усіх джерел фінансування використано 750,5 млн грн. інвестиційних коштів, на інші місця для короткочасного проживання – 553 млн грн. Понад 85% загального обсягу освоєних капіталовкладень у розвиток готелів припадає на м. Київ, Автономну Республіку Крим, Одеську та Львівську області. На сьогодні в Україні функціонують всесвітньо відомі мережі готелів «Редісон-Сан» (м. Київ), «Прем’єр Палас» (м. Київ), «Міжнародний готель «Україна» та «Сан Рей» (м. Дніпропетровськ), «Донбас-Палас» (м. Донецьк), «Отрада» (м. Одеса), загалом понад 1 тис. підприємств готельного господарства.

Найбільші за обсягом інвестиції в розвиток готельного господарства надходять з Кіпру – 32,9 млн дол. США (20,4% загального обсягу прямих інвестицій), Швейцарії – 28,9 млн дол. США (18,0%), Британських Островів – 26 млн дол. США (16,2%), Російської Федерації – 22,1 млн дол. США (13,8%), та Австрії – 8,4 млн дол. США (5,3%).

На сьогодні привабливими для інвестування є проекти, пропозиції щодо будівництва туристичних і спортивних гірськолижних трас, канатних доріг, спортивно-оздоровчих комплексів. Карпати є тим регіоном України, який має всі можливості для розвитку гірськолижного спорту. Вже сьогодні в Закарпатті працюють 57 гірськолижних трас. За обсягами інвестицій у розвиток туристичної інфраструктури Закарпатський регіон входить до п’ятірки найбільших регіонів країни. Ці надходження складають близько 290 млн євро. Одним із таких проектів є будівництво гірськолижного центру «Полонина Руна», який передбачає залучення прямих інвестицій загальною сумою 90 млн євро.

Іноземні інвестиції, які надходять в Україну, спрямовуються переважно в промисловість та агропромисловий комплекс. Проте готельний і рекреаційно-туристичний бізнес також потребують інвестиційних ресурсів, і зокрема прямих іноземних інвестицій, що дасть можливість підвищити прибутковість цієї галузі та збільшити надходження до бюджету.

Активне зростання туристичного підприємництва залежить від реалізації прийнятих державних програм розвитку туризму, законодавчої бази, яка стимулює та підтримує

механізми фінансування та інвестування в галузь туризму, розвитку економічної діяльності підприємств курортно-рекреаційного господарства, активізації інвестиційної політики в галузі туризму.

Об'єкти рекреації і туризму особливо привабливі для залучення інвестицій, оскільки за умови створення необхідної інфраструктури можна буде активізувати експорт туристичних послуг. За допомогою міжнародного туризму Україна може експортувати такі товари і послуги, які за інших умов не могли б знайти збут на закордонних ринках. Туризм, зокрема, є єдиним каналом продажу за валюту таких послуг, як розміщення в готелях, харчування в ресторанах, транспортні послуги, екскурсії. Послуги і товари продаються іноземним туристам за роздрібними цінами, що значно перевищують зовнішньоторговельні гуртові ціни.

Необхідність активізації інвестиційного процесу в галузі туризму зумовлюється також існуванням залежності між розвитком ділового туризму і темпами процесу іноземного інвестування: чим більше іноземців прибуває в Україну з діловими цілями, тим більше країна має можливостей залучити іноземні інвестиції. Проведення в Україні інвестиційних форумів, міжнародних симпозіумів, конференцій, виставок відкриває можливості для збільшення припливу в країну іноземних інвестицій.

Стан інвестиційного процесу у туризмі не задовольняє вимог сучасної економіки. Недостатнє інвестиційне забезпечення зумовило старіння основних фондів. Багато об'єктів (готелі, турбази) перебувають у стані незавершеного будівництва.

Прямі інвестиції, які формують статутні капітали підприємств з іноземними інвестиціями, за нинішнього стану економіки є бажаними з багатьох причин, оскільки вони:

- дають змогу модернізувати виробництво без створення заборгованості;
- зберігають і створюють нові робочі місця;
- показують шляхи досягнення максимальної ефективності та рентабельності інвестицій.

І хоча вкладення іноземних інвестицій зростає в економіку України у транспортні, будівельні підприємства, готелі та ресторани обсяги вкладень прямих інвестицій не перевищують 1%. Обсяг іноземних інвестицій недостатній порівняно із потребами економіки. Несприятливий інвестиційний клімат позначається на завданнях, які ставлять перед собою інвестори: мета переважної більшості з них полягає у якнайшвидшому отриманні прибутку, тому значна частина інвестицій вкладається в торгівлю, сферу послуг, посередницьку діяльність.

При аналізі структури вкладеного в економіку регіону капіталу нерезидентів простежується тенденція до збільшення частки майнових внесків, що призводить до зменшення вкладень капіталу у грошовій формі і свідчить про те, що іноземні інвестиції часто спрямовуються не стільки в реальне інвестування і налагодження виробництва, скільки у формування сприятливих умов для імпорту в Україну. Значна частка іноземних інвестицій використовується для придбання, переважно шляхом імпорту, автотранспортних засобів та офісного обладнання (комп'ютерів, засобів зв'язку, меблів тощо) та для імпорту технологічного обладнання. Така роль іноземних інвестицій, звичайно, не може задовольнити економіку країни.

Іноземні інвестиції в Україні мають короткостроковий характер і розраховані на швидке обертання у сфері торгівлі та послуг. Середній іноземний інвестор, здатний задовольнити багатомільйонні інвестиційні потреби, ще не прийшов в галузь туризму України. Серед іноземних співзасновників переважають дрібні фірми і фізичні особи.

Ситуація ускладнюється низьким іміджем України на світовому інвестиційному ринку. У всіх рейтингах вона посідає останні місця за привабливістю інвестиційного клімату і перші — за ризиками інвестування.

І все ж останнім часом в економіці України окреслилися позитивні зрушення, які відкривають перспективи для активізації інвестиційної діяльності, що сприяє виходу з кризи та структурній перебудові економіки. Але щоб цей позитивний процес набув достатньої сили, необхідно провадити чітку державну політику з формування інвестиційних ресурсів, їх концентрації, стимулювання переважно вітчизняних і залучення іноземних інвестицій.

Важливим чинником, що впливає на залучення інвестицій, як іноземних, так і внутрішніх, є податкове стимулювання. Туристичне підприємство щомісяця сплачує в державну скарбницю значні кошти з обігових коштів у формі податкових платежів. Ці кошти підприємство могло б використовувати на розробку власних нових туристичних маршрутів, на удосконалення інфраструктури, якщо це готель, санаторій чи будь-який інший заклад розміщення. Ті незначні кошти, які отримують музейні установи за проведення екскурсій теж надходять до бюджету, а могли б спрямовуватися на збагачення музейного фонду, на поліпшення сервісу.

Стимулювання інвестиційної та туристичної діяльності в Україні декларується низкою нормативно-правових актів, серед яких закони України «Про режим іноземного інвестування», «Про інвестиційну діяльність», «Про податок на додану вартість» та «Про туризм». Проте норми цих законів та нормативних актів досі не виконуються, за винятком ЗУ «Про податок на додану вартість». В Україні нема чіткої державної програми розвитку курортів, не здійснюється державний моніторинг курортних територій. За останні 17 років орган державного управління туризмом зазнав загалом дев'ять реорганізацій, з них три — 2005 р.: в лютому туристична галузь підпорядковувалась Міністерству економіки, в квітні — Міністерству культури та мистецтв, і тільки в липні 2005 р. була створена Державна служба туризму і курортів. Протягом туристичного сезону 2005 р., чотири рази змінювалися умови оподаткування туристичних послуг. Крім того, підвищивши податок на землю, держава тим самим збільшила вартість путівок у санаторії, будинки відпочинку, ціни на проживання в готелях.

Політика держави у сфері іноземного інвестування повинна мати на меті створення сучасної системи регулювання, яка б підвищила інвестиційну привабливість економіки та забезпечила потужну мотивацію нерезидентів до вкладення коштів. Ефективним важелем успішного вирішення цього завдання може стати, за певних обставин, податкова політика щодо іноземних і внутрішніх інвестицій, що сприяло б розвитку туризму, а отже, створенню значної кількості робочих місць, особливо в регіонах.

Хоча оподаткування не належить до вирішальних факторів здійснення прямих іноземних інвестицій, проте стратегія розвитку туризму в будь-якій країні не реалізується без внесення змін у податкову політику держави. У 2006 р. бюджет України отримав понад 6 млрд грн податку на додану вартість та 1 млрд грн податку на прибуток від туристичної галузі.

Своєю чергою з Державного бюджету України 2006 р. було виділено лише близько 7 млн грн, через що фінансування бюджетної програми «Фінансова підтримка розвитку туризму в Україні» призупинилося, фінансування бюджетної установи Науковий центр розвитку туризму скоротилося на 73%, а програми «Державні науково-технічні програми та наукові частини державних цільових програм у сфері розвитку туризму», «Фінансова підтримка створення умов безпеки туристів та розбудови туристичної інфраструктури

міжнародних транспортних коридорів та магістралей в Україні» взагалі не фінансувалися.

Добре розвинений туристичний сектор щорічно приносить країнам сотні мільйонів доларів податкових надходжень за рахунок податків на прибуток, на землю, готельних зборів тощо. Наприклад, турбізнес у Польщі має найнижче оподаткування — 7% за 22% для інших видів бізнесу. У готелях оподатковується лише кожне тринадцяте місце. З 1993 р. для деяких видів інвестицій була введена система прискореної амортизації.

Грузія також визнала в'їзний туризм однією з пріоритетних галузей економіки країни, звільнивши її повністю від оподаткування.

У деяких країнах, зокрема в Іспанії та Греції, інвесторам надаються пільгові податковий режим і ставка амортизаційних відрахувань, зменшується податок з обороту. В деяких державах надаються також митні пільги на ввезення обладнання для готелів і туристичних транспортних засобів.

У Греції ПДВ на розміщення туристів та їх харчування становить 8%, крім того уряд розробив систему знижок для турфірм, які здійснюють прийом у несезонний період. У деяких європейських країнах туристичні організації користуються пільговими тарифами на комунальні послуги.

Влада Туреччини ухвалила рішення здавати в оренду на 49 років неосвоєні земельні ділянки на досить ліберальних умовах: за символічну плату будь-кому, хто бере на себе зобов'язання побудувати там готель. На такі цілі їм видавали практично безвідсотковий кредит і звільняли від сплати податків на 5 років. Цей досвід перейняли уряди Єгипту та Тунісу. Уряд Кіпру, здає землю в оренду з метою стимулювання будівництва нових туристичних об'єктів на 99 років з можливістю продовження оренди на такий самий термін.

Ще одним зразком для наслідування може стати Білорусь. У вересні 2006 р. президент країни видав указ «Про деякі заходи державної підтримки розвитку туризму Республіки Білорусія» в якому:

- від ПДВ звільняються послуги з організації мандрівок іноземних туристів;
- звільнено від митних податків автобуси, які використовуються у фірмах з туристичною метою;
- туристичні об'єкти, введені в експлуатацію в 2006 р., звільняються від сплати податку на прибуток за готельні послуги на 3 роки.

В Україні ж інвестори, щодо розвитку туризму, не мають жодних податкових пільг. За даними Державної служби туризму і курортів, система оподаткування поглинає 70-85% прибутку турфірм. Водночас, розвинені країни світу вже накопичили значний досвід податкового стимулювання іноземного інвестування. Система оподаткування в них побудована таким чином, щоб постійно заохочувати інвесторів.

Проаналізувавши досвід податкового стимулювання інших країн, можна окреслити, яких необхідно вжити в Україні:

- підприємствам доцільно зменшувати розмір бази оподаткування за рахунок збільшення відрахувань у фонди, що включаються до виробничих витрат (зокрема, амортизація основних засобів);
- заохочувати вкладення коштів за допомогою податкових канікул, а також інвестиційних кредитів. Відновити податкові канікули для новостворених підприємств з іноземними інвестиціями;
- запровадити систему покриття збитків компанії за рахунок її прибутків упродовж кількох попередніх років або за рахунок її майбутніх прибутків;

- розробити практику безоплатного або пільгового підключення туристичних установ до всіх видів комунікацій;
- внести зміни до Закону України «Про податок на додану вартість» із метою відновлення для туристичних підприємств, які імпортують послуги, нульової ставки ПДВ, що стимулюватиме розвиток в'їзного туризму, дасть можливість зменшити ціну послуг та сприятиме збільшенню кількості туристів, зростанню обсягів реалізації туристичних послуг і додаткового споживання туристами товарів та послуг понад ті, що надаються туроператором. Крім того, нульова ставка ПДВ виконує не тільки стимулятивну, а й соціальну функцію, роблячи внутрішній туризм більш доступним для населення та більш вигідним за ціною, ніж виїзний туризм;
- запровадити знижену ставку ПДВ для готелів та інших закладів розміщення, що надають готельні послуги, які пройшли сертифікацію на відповідність певній категорії (як це прийнято у багатьох європейських країнах). Зниження ставки ПДВ є потужною мотивацією для проходження процедури сертифікації, яка, своєю чергою, сприятиме залученню додаткових інвестицій у розбудову та реконструкцію матеріально-технічної бази підприємств туристичної індустрії з метою поліпшення рівня якості послуг, що надаються.

Важливим кроком у напрямі залучення інвестицій є співпраця з Європейським інвестиційним банком щодо надання пільгових довгострокових кредитів під гарантії уряду для розбудови туристичної інфраструктури України.

Отже, створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні дозволить вирішити проблему залучення інвестицій у туристичну сферу, що забезпечить високі темпи економічного розвитку рекреаційно-туристичної сфери, ефективність інвестиційної діяльності та розширення її обсягів, створення відповідної інфраструктури курортів і рекреаційних зон на рівні міжнародних стандартів, максимізацію прибутку від інвестиційної діяльності і мінімізацію інвестиційних ризиків.

Умовами створення сприятливого інвестиційного клімату полягає в стабільній податковій системі і побудови системи оподаткування на тих же засадах, що й в розвинених країнах. Привабливість України для західних інвесторів суттєво знижується не лише через високий рівень податків, а й через повне свавілля у введенні та скасуванні податків (пільг), відсутність податкової ініціативи місцевої влади. У державі не існує чітко визначеної узгодженої на різних рівнях стратегії податкового стимулювання. Податкова система повинна розвиватися за науково обґрунтованими принципами, з урахуванням зарубіжного досвіду. Розробка конкретних пропозицій з удосконалення податкової політики у сфері туризму, зокрема пропозиції щодо спрощення обчислювальної бази оподаткування, диференціації принципів оподаткування за видами туризму, зниження податкового тиску на туристичні фірми, прискорить розвиток міжнародного туризму в Україні.

Стратегічними цілями інвестиційної політики в галузі туризму повинні стати:

- творення законодавчої бази для забезпечення гарантій іноземним інвестиціям, що спрямовуються в туристичний бізнес;
- формування сприятливого іміджу регіонів у сфері надання рекреаційно-туристичних послуг;
- створення сприятливого інвестиційного клімату;
- стимулювання припливу капітальних вкладень у реконструкцію і будівництво сучасних туристичних комплексів, санаторіїв, готелів, відповідно до міжнародних вимог і стандартів;

– розробка нових турів, які повинні враховувати етнокультурні, геополітичні, екологічні чинники туристських районів.

1. *Богданов М., Грибанов В.* Підняти голову ведмедю // Дзеркало тижня. – 2008. – № 13.
2. *Виноградова О.В., Ісмаїлова Д.А.* Економічна сутність та специфіка розвитку міжнародного туризму в Україні // Вісник Донецького інституту туристичного бізнесу. – 2006. – №10. – С. 98–104.
3. *Козловський Є.В.* Іноземний досвід регулювання міжнародного туризму та його використання в Україні // Економіка України. – 2004. – №10. – С.24–27.
4. Століття туризму і Україна // Урядовий кур'єр. — 2004. — 30 квітня.
5. Туризм по-українськи. Повз чийі двері проходять доходи від туристичної діяльності? // Правовий тиждень. – 2007. – №7.
6. *Туріянська М.М.* Інвестиційна привабливість туристичної галузі // Вісник Донецького інституту туристичного бізнесу. – 2005. – №9. – С. 110–113.
7. *Хозяїнова Є.* Що членство у ВТО Україні дало? // Дзеркало тижня. – 2001. – № 28 (352).

INVESTMENT OPPORTUNITIES OF UKRAINIAN TOURISM SPHERE

Volodymyr Khudo

Ivan Franko National University In Lviv
vul. Universytetska 1, Lviv, 79000, Ukraine, tel. (032) 239-46-56

This article highlights the category of «investments», describes the ways of tourist industry development, examines territories of tourism priority development in Ukraine and marks out present state of tourism investment process. Also the analysis of investment and tourist activity stimulation in Ukraine was carried out and other countries experience in tax stimulation was considered.

Key words: investments, tourism, tourist activity, taxes.

*Стаття надійшла до редколегії 21.02.2008
Прийнята до друку 22.06.2008*